

The realization of the offered model in the enabled taking into account such following principles as system (formation of vocational education of sewing profile pupils' of enterprise competence is considered in the relationship of internal and external communications and relations), conceptualization (formation of pupils' of enterprise competence is carried out on the basis of synthesis of scientific principles of a humanization, democratization of education, application of focused personal and developing training).

Three levels of formation of enterprise competence are also determined. Reproductive level is defined by ability to make decisions in standard situations, to use new technologies for obtaining the income, to be ready to assume responsibility. Heuristic level is defined by ability to make decisions in non-standard situations, to use new technologies for increasing income without any risk. Creative level is defined by ability to make decisions in unusual situations, to generate ideas and to embody them in innovative technologies, to be able to operate risks.

The problem of the moral and spiritual development of the country, the observance of the cultural belonging of the ethnons is very sharp in the modern period of the independent states and particularly of Ukraine. Development of economic competence of future specialists in higher education system is an actual step for satisfaction of students' needs, increasing competence level and ensuring growth of overall performance of educational institutions for the purpose of education improvement of quality.

Key words: *model, enterprise competence, model of educational process, pedagogical process, components of the formation model.*

УДК 373.211.24:[613+008]:371.71–053.4

В. Г. Бутенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВАЛЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИХОВАТЕЛЯ ДНЗ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті висвітлено актуальність проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Використовуючи метод теоретичного аналізу психолого-педагогічних і навчально-методичних джерел з проблеми дослідження, охарактеризовано сутність понять «культура», «валеологічна культура»; розкрито зміст компонентів валеологічної культури та особистісні якості вихователя дошкільного навчального закладу в аспекті їх впливу на ефективне формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників засобами ігрової діяльності.

Ключові слова: *культура, валеологічна культура, здоров'я, здоров'язбережувальна компетентність, діти старшого дошкільного віку, організаційно-педагогічна умова.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть в Україні проблема збереження та цілеспрямованого поліпшення здоров'я дітей дошкільного віку належить до числа магістральних. Водночас в останні роки фахівці свідчать про посилення несприятливих тенденцій погіршення стану здоров'я дошкільників [1; 2]. Щодо причин виникнення означеної проблеми зазначимо, що вона зумовлена цілим комплексом чинників: екологічне забруднення, економічні обмеження, зниження рівня медичного

обслуговування, неправильне регулювання динаміки фізичної, психічної та емоційної працездатності дітей, слабка мотивація на здоровий спосіб життя тощо [1, 6–7]. Чільне місце посідають фактори, пов'язані з недоліками в організації життєдіяльності дітей дошкільного віку. Педагоги сучасних дошкільних навчальних закладів (далі ДНЗ) володіють валеологічними знаннями фрагментального характеру; їхня діяльність характеризується несформованістю вмінь, спрямованих на аналіз, інтерпретацію й переробку здоров'язбережувальної інформації, адаптованої для сприймання дітьми дошкільного віку, що буде значущою у формуванні в дітей здоров'язбережувальної компетентності (далі ЗЗК), що розуміється нами як готовність самостійно дбати про власне здоров'я й безпеку. У свою чергу, сучасна дошкільна педагогіка орієнтує вихователів на пошук та використання таких форм організації життєдіяльності дітей, засобів, методів, прийомів впливу на дошкільників, які допоможуть не просто надати здоров'язбережувальну інформацію дітям, а й навчити усвідомлено застосовувати її в повсякденному житті.

Це ставить принципово нові вимоги до вихователя ДНЗ, здатного володіти валеологічною культурою, спрямованою на формування здоров'язбережувальної поведінки, ціннісного ставлення до власного здоров'я, валеологічної освіти та виховання дошкільників.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про те, що аспект культури особистості обґрунтований у дослідженнях науковців за такими напрямками: аналіз теорій культури особистості (Г. Марсель, А. Моль, А. Швейцер); питання взаємодії культури й особистості (С. Аверинцев, Т. Адуло, Л. Баткін, В. Біблер); психологічні сфери формування культури особистості (Л. Виготський, О. Леонт'єв, Л. Божович, С. Рубінштейн); чинники формування загальної культури особистості (Ю. Бабанський, Р. Гурова, Д. Кабалевський, А. Комарова, І. Лернер, Г. Шевченко); особливості професійно-педагогічної культури (А. Барабанщиков, В. Бенін, Н. Лисенко, В. Писаренко); проблеми змісту педагогічної культури: педагогічна майстерність (Н. Кузьміна, Ю. Левков); педагогічні знання (В. Галузинський, Є. Логінова); педагогічні вміння (В. Гаврилюк, О. Краснова); педагогічна творчість (Т. Білоусова, В. Суховцева); педагогічний досвід (Л. Герасимов, В. Мартинов).

Теоретичному та практичному обґрунтуванню проблеми здоров'язбереження дітей дошкільного віку присвячена низка праць українських учених. Зокрема, основні питання педагогічних впливів на поліпшення здоров'я дошкільників розкриваються в таких аспектах: проблеми формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей дошкільного віку (Т. Андрющенко, О. Богініч); організаційно-методичні чинники валеологічної освіти дошкільників (Н. Левінець, В. Мартинюк, Ж. Петрова, Л. Сварковська); еколого-гігієнічні аспекти збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку (О. Бердник, В. Зайковська,

О. Попов, Л. Серих); питання впливу рухової активності на здоров'я дошкільників (М. Гуменюк, Н. Денисенко, О. Дубогай, Л. Калуська); аспект розвитку здорової дитини в умовах сім'ї (Г. Беленька, Л. Лохвицька, М. Машовець, О. Павлушкіна); специфіка реалізації принципу наступності у вихованні здорового способу життя дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (Т. Бабюк, С. Бабюк, С. Кондратюк).

Аспект ігрової діяльності досліджено в працях педагогів-класиків А. Макаренка, Я. Коменського, В. Сухомлинського, С. Русової, К. Ушинського; психологів Ю. Аркіна, Л. Виготського, Л. Венгер, Д. Ельконіна та сучасних учених, які широко апробовані в практиці дошкільного виховання (Л. Артемової, Н. Гавриш, Д. Менджерицької, П. Саморукової, Г. Швайко, М. Шуть).

Зазначимо, що попри різнобічне висвітлення означеної проблеми, питання впливу валеологічної культури вихователя ДНЗ на формування ЗЗК дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності залишається поза увагою дослідників.

Мета статті – визначити показники оволодіння валеологічною культурою вихователя ДНЗ як організаційно-педагогічною умовою формування здоров'язберезувальної компетентності старших дошкільників засобами ігрової діяльності.

Методи дослідження: теоретичні (підбір та тематичний аналіз філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних джерел з проблеми дослідження; аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, узагальнення, систематизація).

Виклад основного матеріалу. Реформування й модернізація системи дошкільної освіти, її концептуальних, структурних, організаційних основ у контексті сучасних перетворень, що відбуваються в нашій країні, не усвідомлюється без упровадження в навчально-виховний процес оздоровчої ідеології. Згідно з Державним стандартом дошкільної освіти одним із важливих аспектів освітньої роботи в ДНЗ є сформованість початкової ЗЗК старшого дошкільника, оптимальним засобом формування якої можна вважати ігрову діяльність, оскільки вона є природним і провідним видом їхньої діяльності і через ігри відбувається первинна спроба втілити в життя те, чому навчилася дитина. У ході теоретичного дослідження розкрито, що ефективно розв'язання цього завдання можливе за дотримання певних організаційно-педагогічних умов, однією з яких є оволодіння вихователем ДНЗ валеологічною культурою.

Наукове обґрунтування валеологічної культури вихователя ДНЗ передбачає звернення до самої сутності культури як універсальної категорії. Аналіз сучасних культурологічних джерел показав, що термін «культура» нараховує понад 400 визначень, це пояснюється багатогранністю і багатоаспектністю цього феномена [3, 121]. Тому вичерпне формулювання дефініції «культура» дати важко, оскільки воно

може набувати різних значень, залежно від цілей, для яких використовується. Якщо узагальнити широкий спектр вживання даного поняття, то культура трактується як рівень розвитку суспільства і людини, виражений у типах і формах організації життя й діяльності людей, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях. У зв'язку з цим можна стверджувати, що взаємозв'язок людини і культури не викликає сумнівів. Вважається, що з одного боку, культура людину формує, а з іншого – людина відтворює, змінює, відкриває нове в культурі [5, 564].

Дослідник В. Межуєв зазначає, що культура – це не тільки важливе наукове поняття, без якого не може обійтись жодна царина суспільно-теоретичного знання, а й реальна проблема сучасного історичного розвитку, що вимагає практичного розв'язання на всіх рівнях [8, 3].

Аналіз наукової літератури дає підстави розрізняти: загальну культуру – як особливий механізм збереження та накопичення культурного досвіду і культуру особистості – як систему знань, поглядів, переконань, умінь. Специфіка діяльності особистості зумовлює виокремлення взаємопов'язаних і взаємозумовлених складників особистісної культури, що містять комплекс знань, умінь, інтересів, переконань, здібностей, досвід конкретної практичної діяльності, що тлумачиться як професійна культура. У науковій літературі це поняття інтерпретується по-різному. Так, наприклад, Н. Крилова зазначає, що професійна культура – це підсумок якісного розвитку фахівця...[7, 14–15]. Дослідниця В. Гриньова визначає професійну культуру як ступінь оволодіння професією, певний спосіб і прийоми вирішення професійних завдань [4, 71].

З позиції досліджуваного предмета нас цікавить професійна культура вихователя ДНЗ як складова загальної культури, спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я вихованців, тобто валеологічна культура. На думку культуролога В. Скуміна, – це «наука про людину і її здоров'я, інтегрована галузь знань, що розробляє та вирішує теоретичні й практичні завдання гармонійного розвитку духовних, психічних і фізичних сил людини, її оптимальної біосоціальної адаптації та створення здорового середовища життя» [9, 14].

Сучасний здоров'язбережувальний навчально-виховний процес вимагає від педагога певної теоретичної готовності, тобто достатнього рівня засвоєння професійних знань і умінь. Це зумовлює його фахову мобільність, яка виявляється в здатності орієнтуватись у швидкоплинних соціально-педагогічних ситуаціях, адекватно розв'язувати педагогічні завдання [6].

Аналізуючи феномен «валеологічна культура» вихователя ДНЗ, варто зазначити, що їй притаманна упорядкована сукупність компонентів, що матимуть ефективний вплив на формування ЗЗК дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності, їх сутність розкрита в таблиці 1.

Сутність компонентів валеологічної культури вихователя ДНЗ в аспекті формування ЗЗК старших дошкільників засобами ігрової діяльності

Назва	Сутність
Когнітивний	Наявність у вихователя науково обґрунтованих теоретичних знань і практичних умінь стосовно сутності людини та її здоров'я, залежності вікових та індивідуальних особливостей розвитку і здоров'я, основ здорового способу життя, безпечної поведінки; усвідомлення цінності ігрової діяльності у формуванні ЗЗК дітей старшого дошкільного віку; конкретних уявлень щодо класифікації, змісту, функцій ігор з пріоритетом здоров'язбереження, особливостей методики педагогічного керівництва ними
Інформаційний	Уміння педагога інтерпретувати й адаптувати навчальну здоров'язбережувальну інформацію, яку отримують діти старшого дошкільного віку, до рівня їх знань, умінь, навичок. Майстерність створювати оптимальні умови для самостійної розумової праці дошкільників, надання можливості подумати, обміркувати ігрове завдання та побудувати стратегію його розв'язання
Мотиваційний	Наявність у вихователя ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, нахилів, що складають основу здоров'язбережувальних мотивів. Уміння створювати й цілеспрямовано використовувати розвиваюче предметно-ігрове середовище із застосуванням атрибутів для самостійної організації дітьми ігрової діяльності здоров'язбережувального змісту та стимулювання розумових зусиль
Комунікативний	Вправність вихователя у встановленні реальних міжособистісних контактів старших дошкільників при проведенні ігор щодо збереження здоров'я, регулюванні ігрових дій учасників, налагодженні рольового спілкування у процесі ігрової діяльності, навчанні діалогічному мовленню із використанням здоров'язбережувальних термінів
Прогностичний	Майстерність педагога здійснювати прогноз розвитку старшого дошкільника, попередження можливих проблем зі здоров'ям, урахування вікових та індивідуальних особливостей, тип темпераменту, характеру. Організуючи здоров'язбережувальну ігрову діяльність на засадах гуманістичної педагогіки, вихователь має передбачати побажання дошкільників, орієнтуючись на їхні індивідуальні запити й можливості, що вимагає високого рівня педагогічної майстерності, прогностичних умінь
Інтегративний	Здатність педагога вводити валеологічну компоненту в усі види організації життєдіяльності старших дошкільників, забезпечуючи цілісність навчально-виховного процесу й створення необхідних умов для застосування дошкільниками здоров'язбережувального матеріалу, умінь, навичок, накопичених на заняттях у творчій і самостійній ігровій діяльності
Мобілізаційний	Здатність вихователя мобілізувати увагу, волю старших дошкільників на суспільній значущості здоров'язбережувальної ігрової діяльності, спрямувати свідомість на визнання того, що здоров'я людини, безпека і благополуччя найбільше залежать від звичок, власної поведінки, способу життя, особливостей складових здоров'я

Діагностич- ний	Умілість педагога здійснювати педагогічний моніторинг, що дозволяє не тільки оперативно відстежувати процеси й динаміку здоров'язберезувальної освітньої діяльності, а й своєчасно вносити корективи у випадку негативного її впливу на здоров'я; визначати рівень сформованості знань, умінь і навичок старших дошкільників щодо збереження та зміцнення здоров'я
Ораторський	Уміння вихователя спонукати старших дошкільників до роздумів, рішень, дій щодо збереження та зміцнення здоров'я; доступна, логічна передача здоров'язберезувальної інформації, забезпечення інтересу до неї та особистості педагога, досконалість засобів виразності та техніки мови, її доречність, стриманість, відповідність віковим особливостям дошкільників та умовам ігрових ситуацій, спрямованих на формування свідомого ставлення до збереження особистого здоров'я

Отже, можна констатувати, що валеологічна культура вихователя ДНЗ в аспекті формування ЗЗК старших дошкільників засобами ігрової діяльності є системою, інтегрованою єдністю поданих вище компонентів. Взаємозв'язок та взаємодія всіх цих складників формує валеологічний категоріальний апарат мислення педагога, зумовлює здатність до аксіологічного осмислення своєї ролі у вирішенні проблем здоров'язбереження старших дошкільників.

Одночасно валеологічна культура впливає на розвиток стійких особливостей поведінки, які повторюються в різних ситуаціях, тобто особистісних якостей. Як зазначає Ю. Бойчук, якості особистості – це соціально й біологічно зумовлені структури особистості, що поєднують у собі психічні процеси, властивості, утворення, сталі стани та визначають стійку поведінку особистості в соціальному та природному середовищі [3, 162]. Дослідження засвідчило, що високий рівень формування ЗЗК старших дошкільників засобами ігрової діяльності забезпечуватиметься оволодінням вихователя ДНЗ якостями, які логічно поділити на три групи: особистісно-етичні (характеризують ставлення вихователя до дітей, суспільства, природи, вимогливість до себе), особистісно-психологічні (визначаються природними нахилами й розвиваються в процесі соціалізації особистості), професійно-педагогічні (формується в процесі педагогічної діяльності) (див. в табл. 2).

Таблиця 2

Якості особистості вихователя ДНЗ, що впливають на формування ЗЗК старших дошкільників засобами ігрової діяльності

Особистісно-етичні	Особистісно-психологічні	Професійно-педагогічні
Гуманність	Любов до дітей	Педагогічний такт
Вимогливість	Дисциплінованість	Педагогічне мислення
Працелюбність	Ініціативність	Інтерес до педагогічної діяльності
Відповідальність	Доброзичливість	Педагогічний оптимізм
Дбайливість	Комунікабельність	Витримка
Чуйність	Розсудливість	Педагогічна інтуїція
Почуття громадської відповідальності	Емоційність	Самокритичність та самоконтроль
	Відкритість	

Принциповість	Спостережливість	Потреба в самовдосконаленні
Щиросердя	Наполегливість	Педагогічна творчість

Зазначені особистісні якості вихователя ДНЗ впливатимуть на результати формування ЗЗК старших дошкільників за умови усвідомлення власного обов'язку, прагнення до самооцінки, самовдосконалення, підвищення професійної самосвідомості, набуття професійної майстерності, відповідального й ефективно-діяльного ставлення до реалізації здоров'язбережувальних завдань.

Визначені показники оволодіння вихователем ДНЗ валеологічною культурою як організаційно-педагогічною умовою формування ЗЗК старших дошкільників засобами ігрової діяльності свідчать про:

- наявність науково обґрунтованих теоретичних знань і практичних умінь у галузі здоров'язбереження дітей дошкільного віку;
- глибоке засвоєння здоров'язбережувальних цінностей та оволодіння ними на рівні мотивації до власної поведінки;
- свідоме бажання здійснювати наставництво дитини на шляху її здорового розвитку;
- високий рівень розвитку особистісних якостей вихователя, які необхідні для роботи з дошкільниками;
- свідоме ставлення до власного здоров'я, мотивація на його збереження і зміцнення, дотримання здорового способу життя;
- використання комплексного й інтегративного підходу до вирішення означеної проблеми;
- надання пріоритету ігровій діяльності серед інших засобів формування здоров'язбережувальної компетентності;
- забезпечення розвитку комунікативних і ораторських здібностей вихователя дошкільного навчального закладу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Теоретичний аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що оволодіння валеологічною культурою вихователем ДНЗ є важливим свідченням його професіоналізму; мірою засвоєння валеологічних норм і рівня готовності до творчої самовіддачі з упровадженням їх в освітньо-виховну практику, і є однією з організаційно-педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників засобами ігрової діяльності.

Данарозвідка не претендує на остаточне розкриття всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує дослідження наступної організаційно-педагогічної умови формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників – гуманізація відношень суб'єктів освітнього процесу в системі «педагог – дитина – сім'я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : [монографія] / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 220 с.

2. Богініч О. Л. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посібник / О. Л. Богініч, Н. В. Левінець, Л. В. Лохвицька, Л. А. Сварковська. – К. : Генеза, 2013. – 128 с.

3. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя : теоретико-методичні аспекти : [монографія] / Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357, [1] с.

4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя : теоретичний та методичний аспекти : [монографія] / В. М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.

5. Драч Г. В. Культурология : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб.завед.] / [Драч Г. В., Королев В. К., Штомпель О. М.] ; под ред. Г. В. Драча. – [4-е изд., допол. и перераб.]. – Ростов н/Д : Феникс, 2003. – 576 с.

6. Кондратюк С. М. Проблема наступності у валеологічному вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / С. М. Кондратюк // Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. – Суми : Вид-во СумДПУ, 2012. – С. 165–168.

7. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М. : Высш. школа, 1990. – 142 с.

8. Межуев В. М. Культура и история / В. М. Межуев. – М. : Политиздат, 1977. – 199 с.

9. Скумин В. А. Культура здоровья – фундаментальная наука о человеке / В. А. Скумин. – Новочебоксарск : ТЕРОС, 1995. – 132 с.

РЕЗЮМЕ

Бутенко В. Г. Валеологическая культура воспитателя ДОУ как организационно-педагогическое условие формирования здоровьесберегающей компетентности детей старшего дошкольного возраста.

В статье освещена актуальность проблемы формирования здоровьесберегающей компетентности детей старшего дошкольного возраста. Используя метод теоретического анализа психолого-педагогических и учебно-методических источников по проблеме исследования, охарактеризована сущность понятий «культура», «валеологическая культура»; раскрыто содержание компонентов валеологической культуры и личностные качества воспитателя дошкольного учебного заведения в аспекте их влияния на эффективное формирование здоровьесберегающей компетентности старших дошкольников средствами игровой деятельности.

Ключевые слова: культура, валеологическая культура, здоровье, здоровьесберегающая компетентность, дети старшего дошкольного возраста, организационно-педагогическое условие.

SUMMARY

Butenko V. The infant school educator's valeological culture as an organizational-pedagogical condition of under school age children's health-saving competence forming.

In the article the problems of under school age children's health saving and purposeful improvement as well as preschool educators' aiming at preschool children health-saving competence forming while playing optimally are revealed. It is investigated and found out that effective solution of such problems is possible on condition that infant school educator masters the valeological culture.

Using the method of theoretical analysis of the psychological-pedagogical and teaching-methodological sources connected with the investigated problem the author of the article defines the essence of the notions "culture" and "valeological culture".

The research study assured that well-regulated relations of the components such as cognitive, informational, motivational, communicative, prognostic, integrative, mobilizing, diagnostic and declamatory which influence effectively the health-saving competence forming of under school age children by means of playing activity is inherent to the preschool educator's valeological culture phenomenon.

The author proves that high level of preschool children life-saving competence forming during the playing activity depends on mastering by the infant school educator such personal qualities as humanity, strictness, industry, responsibility, care, sensitiveness, sense of public responsibility, adherence to principles, sincerity, love for children, discipline, initiative, kindness, sociability, judiciousness, emotionality, frankness, keenness of observation, persistence, pedagogic tact, pedagogic thinking, interest in the educational work, pedagogic optimism, self-control, pedagogic intuition, self-criticism and self-control, need of self-perfection and pedagogical creative work.

Thus, the research carried out ascertained that the preschool educator's mastering the valeological culture is an important evidence of his professionalism as well as the measure of valeological norms and level of readiness to the creative selflessness adoption with their further application into the teaching practice and may be one of the organizational-pedagogical conditions of under school age children's health-saving competence forming by means of playing activity.

The investigation of such organizational-pedagogical conditions of under school age children's health-saving competence forming while playing as humanization of the relations between the individuals of the educational process in the "educator – child – family" system needs further studying.

Key words: *culture, valeological culture, health, health-saving competence, children under school age, organizational-pedagogical condition.*